

I taket lyser stjärnorna

Efter Johanna Thydells romanförlaga har filmen "I taket lyser stjärnorna" blivit en varm, sorglig och ändå livsbejakande beskrivning av den stora katastrofen, när Mamma ska dö! Pendlandet mellan hopp och förtvivlan och relationen till Mamma, Mormor och kompisarna blir klangbotten till frågor om sorg, vrede, vänskap och saknad. Vågar man leva efter döden?

Rekommenderad från åk 7

EN FILMHANDLEDNING AV
LOUISE LAGERSTRÖM

Handling

Fjortonåriga Jenna har mer än skolan, killar och sina små bröst att oroa sig för. Hennes mamma Liv är sjuk i cancer! Jenna får ta ett stort ansvar hemma. Handla, städa och vårda.

Visserligen börjar också mormor oroa sig allt mer och när Liv faller ihop under en shoppingrunda tvingas både Liv och Jenna inse att flytten hem till 'tjatkärringen' är enda lösningen.

Det är knappt att Jenna står ut med mormors förmaningar om att de måste tänka på mamma nu. Som om hon inte gör det! Mer än en gång är hon på väg att packa sin resväska. Det är bara drömmen om Thailandresan som ska bli av så snart mamma mår bättre som håller henne uppe.

Tillvaron i skolan är också pressande. Tillsammans med kompiserna Susanna slänger hon avundsjuka blickar på Ullis, skolans snyggaste, coolaste och mest populära tjej. Klassens självklara medelpunkt och festfixare. De kan ju bara drömma om att få komma på 'hennes' födelsedagsparty. Men Jenna drömmer. Särskilt om att våga gå fram till snygge Sakke och berätta att hon är intresserad av honom.

Hon får chansen när hon nästan av en tillfällighet hamnar på Ullis fest, hon visar sig bo ett par trappor upp från mormorns lägenhet. Jenna och Sakke får kontakt men tappar bort varandra och kvällen slutar oromantiskt med att Jenna kräks över alla skor i mormors hall. Till mamma säger hon att hon aldrig gick på festen.

Vänskapen mellan Ullis och Jenna fördjupas när Ullis bjuder in på pannkakor. De inser att de delar sorgen efter frånvarande fäder och komplicerade förhållanden till sina mödrar. Ullis mamma dricker och betar sig oberäkneligt. I skolan är Ullis fortfarande mest med sitt gamla gäng men Jenna släpps successivt in i gemenskapen. Något som svartsjukt bevakas av Susanna som anklagar Jenna för att bete sig 'tonårsaktigt'.

På Susannas uppmaning, och för att visa att hon vågar, tar Jenna i alla fall modet till sig och bjuder ut Sakke på en dejt. Den kommer dock av sig och snart får hon veta att Sakke hånglat med 'den där snygga långa tjejen i nian'.

Mamma blir allt sämre och när Jenna försöker föra resan på tal svarar hon undvikande att de kanske inte ska boka biljetter riktigt än. Konflikten med mormor blir värre och Jenna provoceras av hennes sätt att styra famil-

jen. Att tvinga mamma att äta broccoli i förebyggande syfte, eller sätta ihop duschstolar från hjälpmedelscentralen känns som ett håån.

Susanna verkar dessutom skadeglad över att Jennas liv är skit. När hon dessutom påstår att Ullis bara vill umgås med Jenna av medlidande blir det en definitiv brytning.

I takt med att tillvaron rasar slänger sig Jenna ut i livet med in nyfunna vän. Hon och Ullis hänger på stan, tigger pengar, dricker och har kul. Tillsammans är de oslagbara. När jämnåriga Oscar börjar visa intresse för Jenna låter hon det bara ske. På fest hemma hos honom, bland hans pappas golfbucklor, blir hon av med sin oskuld. När hon kommer hem efter att ha varit borta hela natten är mormor rasande. Mamma har tagits in på sjukhus och får snart bekräftat att cancern har spridit sig.

Medan Jenna blir allt mer drastisk och utlevande finns Ullis där vid hennes sida och försöker hålla balans. Något som mamma Liv uppskattar. Hon inser att en vän som Ullis kommer att behövas den dag hon är borta.

Jenna har dock svårt att ta till sig vare sig tröst eller goda råd. Mest är hon rädd. Hon beger sig hem till deras öde lägenhet där hallen svämmar över av gammal reklam. Kläder som doftar mamma och fotoalbum som påminner om hur livet var innan 'skitsjukdomen', allt får tårarna att strömma. Hon somnar och vaknar av en ingivelse att rusa till sjukhuset.

Hon kryper ner hos mamma i sjukhussängen och de talar om hur det blir sen.

Jenna ligger på en soffa utanför rummet när mormor kommer. Ingen säger något. Jenna förstår.

Bilresan hem sker under tystnad.

Begravning.

Begravningskaffe med okända människor.

Ullis dyker upp svartklädd med sin cykel. Kramar Jenna jättehårt.

Livet går vidare. Eller?

Mormor säger att hon går ut och köper mjölk. Men Jenna finner henne hemma i lägenheten. I mammas garderob, snyftandes med ett klädesplagg i famnen. De förlåter varandra och kramas. Jenna har ingen lust att gå på avslutningen men när Ullis dyker upp med en blomsterkrans tar hon på den och en ny topp. I skolan är alla förstående och hon får en försoningskram av Susanna.

Lite senare sitter Jenna och mormor i flygplanet på väg till Thailand. Mormor; lite nervös och gnällig. Jenna med viss tillförsikt om framtiden.

Sorg

"I taket lyser stjärnorna" handlar om sorg i olika stadier och former. Sorg över en sjukdom som hotar livet, så som man hoppades att det skulle bli. Jenna tvingas mitt i sina tidiga tonår sörja sin mor både medan hon lever och när hon är död. I vardagen handlar sorgen om hur mediciner och föremål från hjälpmedelscentralen tar över och förpestar ett 'normalt' liv.

Att se sin mor, som ska vara den man söker tröst hos, sakta tyna bort, är en plågsam process för Jenna. Och att tvingas flytta från den egna lägenheten till mormodern blir ytterligare en påfrestning. En sorg över att inte kunna kontrollera tillvaron. Därför blir drömmen om att resa till-

sammans till Thailand något att klamra sig fast vid. Något positivt och verkligt i den överkliga situationen.

När mormor tar över det praktiska ansvaret för att sköta hemmet och mamma Liv, rycks det som varit Jennas konkreta uppgift undan. Det har ändå varit ett sätt att bearbeta situationen. Hon konfronteras med oundvikliga frågor och känslor. Hur skall hon våga leva vidare?

Sorg tar sig olika uttryck. Ingen människa sörjer likt någon annan. För Jenna känns det som omgivningen inte kan sätta sig in i hennes situation. Inte mormor, inte Ullis, inte ens mamma. Så länge resan ser ut att kunna bli av lever Jenna för detta och undviker att tänka på ett värre scenario. När det blir bekräftat att cancern spritt sig och att mamma aldrig kommer att kunna resa brister dock allt. Då slänger hon sig istället ut i ett vildare liv. Vågar mer och utsätter sig också för risker. Dels för att försöka känna att hon i alla fall lever. Men kanske också för att ingenting spelar någon roll längre.

Jenna visar inte utåt vad hon känner så sorgen tar sig uttryck i hennes beteende. I takt med att Liv blir sämre och deras gemensamma planer verkar gå om intet ändrar hon stil. Hon vill inte längre ta ansvar utan roa sig, till och med missköta sig. Vara fri. Om Ullis innan var den tuffa, slarviga som festade och var ute sent så byter de nu roller. Jag vill suppa, stönar Jenna medan Ullis blivit mer måttlig och tycker att de kan stanna hemma och titta på film. Vid ett par tillfällen ser hon till att situationen inte helt går över styr, till exempel när en mycket berusad Jenna vill följa med två äldre killar hem som de mött på krogen.

- Susanna tycker att Jenna betar sig tonårsaktigt. På vilket sätt? Finns det något sunt i Jennas reaktion? Hur framstår Ullis; som moralpolis, storasyrra eller en sjysst kompis?

Jennas sorg genomsyrar allt samtidigt som hon själv befinner sig i en känslig process som tonåring. I boken "I taket lyser stjärnorna" av Johanna Tydell, som filmen baseras på, delger hon en del av sina inre, kanske inte alltid så ädla, tankar. Som att hon upplever mamman som äcklig i sin sjukdom. Att hon skäms över henne och hennes ynklighet.

- Det finns scener i filmen som också antyder hur jobbigt Jenna tycker att det är att mamman är sjuk. Inte för att hon lider utan för att det är besvärande för Jenna. Vilka sådana känslor möter vi i filmen? Är det okej att ha sådana känslor?

En människa i sorg kan vara svårt att närma sig både för de som står nära och de som befinner sig utanför. Vad säger man? Hur betar man sig för att inte sår eller uppröra personen? Hur visar man att man bryr sig utan att träda över känsliga gränser? Runt Jenna finns personer som försöker tackla situationen. Mormor som styr och ställer, organiserar och förmanar. Susanna som tycker att hon borde prata med någon. Mamma som försöker rensa luften och tala ut om saker. Ullis som vill visa att hon finns där som stöd. Det är inte lätt för någon av dem att nå Jenna. En lärare ger henne en lapp med numret till en kurator. Men den kastar Jenna i papperskorgen.

- Hur försöker personerna kring Jenna visa sin medkänsla? Finns det något som ni upplever som otaktiskt eller okänsligt? Gör de trots allt sitt bästa? Finns det några rätt eller fel?

När Jennas mamma har dött inträder sorgen i ett nytt stadium av chock och tomhet. Utan ord försöker mormor och barnbarn nå och trösta varandra. Begravningen och det efterföljande begravningskaffet, där både nära och främmande ska dela den sorg som Jenna antagligen upplever som bara hennes egen, ter sig överklig i sin givna dramaturgi. Sorgearbetet har bara börjat när hon tillsammans med mormor sitter på planet till Thailand. Jenna kommer att gå igenom nya faser av sorg och saknad. Sorg handlar om individuella upplevelser där tiden är det som styr läkningsprocessen. I perioder kommer hon att sakna sin mamma ännu mer än just efter att hon dött.

- Vad är sorg? Hur kan den se ut? Vilka egna upplevelser har ni själva, eller har mött i er närhet? Förmår vi möta och tala om sorg? Det finns trauman som drabbar hela nationer. Som 9/11 eller Tsunamin. Hur ser den kollektiva sorgen ut? Är det lättare när flera delar samma sorg? Hur ser omgivningen på den sörjande? Kan man till och med utifrån känna krav eller orimliga föreställningar om hur den skall se ut och hur lång tid den skall ta?

Vänskap

Jenna befinner sig i den tonårstid när kompisar och gruppidentitet spelar en stor roll i livet. Hittills har hon tytt sig till Susanna. De har funnit varandra i ett slags utanförskap. Inte som mobbade men de ingår ändå inte i den grupp som räknas; gänget där Ullis är medelpunkt.

Med tiden börjar Jenna tröttna på Susannas negativa attityd som i princip går ut på att göra avundsjuka, missynsamhet och förakt till en permanent hållning.

När Ullis plötsligt börjar visa intresse för Jenna tror hon nästan inte att det är sant. Hon som knappt vågat tilltala Ullis tidigare. Det är det faktum att också Ullis har personliga bekymmer som för dem tillsammans. Hennes pappa

har en ny 'äcklig' familj och mamman dricker för mycket. Tillsammans med henne vågar Jenna både vara sig själv som liten och svag och samtidigt tänja på gränser.

När Susanna påstår att det är endast av medlidande som Ullis bryr sig om Jenna blir hon både arg och sårad. Ullis är visserligen fortfarande väldigt bunden till sitt gäng och i behov av att vara i centrum. Men vänskapen med Jenna förändrar också henne. Hon blir lugnare, ser sin omgivning och försöker också införliva Jenna i gänget.

I skolan och klassen finns hierarkier, mönster och cementerade roller som man antingen tar eller tilldelas. Snyggaste tjejen, plughästen, tuffaste killen eller mobb-offret. I filmen är dessa bekanta mönster och arketyper tydliga. Ullis plats är oomtvistad, liksom de hon har i ett hov omkring sig. De flesta klasser har väl också sin 'Mongo-Malin'. Tjejen som är ensam för det mesta men duger om ingen annan finns. För Susanna blir Malin en undergiven beundrare och följsam 'sidekick' i brist på annat.

- Skolan, inte minst högstadiet, är en jobbig tid och en intrikat miljö när det gäller vänskap. Filmen fokuserar på tre flickors vänskap och ofta anses just flickor ha raffinerade sätt att skapa och riva upp vänskapskonstellationer. Man har bästisar, förtrogna, konspirerar och intrigerar. Hur ser de olika konstellationerna ut? Vad bygger Susannas och Jennas vänskap på? Gör hon rätt i att sluta umgås med henne? Kan det ligga något i att Ullis känner visst medlidande med Jenna och utifrån det tar kontakt? Är det i så fall en dålig utgångspunkt för vänskap? Vad är riktig vänskap för er? Kan det finnas ojämnavikt i ett vänskapsförhållande? Vad kan man vara beredd att göra för en vän? Ser killars och tjejers vänskap olika ut? Om det inte bara är en myt, hur skiljer de sig i så fall?

Men relationen mellan Ullis och Jenna visar sig snart vara starkare än vad till och med de själva kanske trott. Ullis låter sig inte avskräckas när Jenna vänder sig inåt utan håller fast vid sin vän. Hon vågar också röra känsliga ämnen. Hon vet att man kan låtsas skita i sin mamma.

"Men ändå bryr man sig som fan".

Relationen klarar också av mormorns alldeles uppenbara avsky för Ullis hela persona. Hennes bild är av en oansvarig slampig partybrud, en bild hon inte kan se igenom trots att hon borde i omtanke om Jenna.

- Men mamma Liv ser detta och är glad att dottern funnit en sån vän som Ullis. "Hon kommer att behöva en vän som du". Diskutera mer om vilka kvalitéer hon ser i Ullis i egenskap av mamma?

Konflikt

Cancer är en sjukdom som drabbar hela familjen. Sjukdomen frammanar känslor av fasa, äckel, rädslor och vanmakt. Kring den sjuke ska anhöriga försöka förstå, ta in och leva med en vetskap om att inget kommer någonsin att bli som förut.

Till en början bor Liv och Jenna själva, även om det är ett tungt ansvar för en fjortonåring att sköta både skola, hem och sin sjuka mamma. När mormor på allvar kommer in i bilden blir hon både en katalysator och ett hinder för Jenna. Inte bara tar hon över det praktiska. Hon får Jenna att känna sig otillräcklig, skuldmedveten och ansvarslös. Som om Jenna inte satte mammas väl i första rummet?

Konflikten trappas upp när Jenna tillsammans med Liv tvingas bo hemma hos mormor. Förutom att det begränsar Jennas frihet blir förhållandet med mamman mer komplicerat när mormor hela tiden lägger sig i. Mormor vill skapa en perfekt ram av lugn och harmoni kring Liv och då får Jennas behov av att vara som andra tonåringar stå tillbaka. Ända fram till Livs död pågår en maktkamp mellan Jenna och mormor som når kulmen när Jenna stannar ute hela natten tillsammans med Oscar. En stund senare åker Liv till sjukhuset för att aldrig mer komma tillbaka. Jenna hinner i alla fall få tala en sista gång med henne när hon kryper ner hos henne i sjukhussängen. Lite senare är hon död.

Efteråt uppstår ett vakuum mellan Jenna och mormor. Jenna försöker vara till lags och mormor väljer sina ord.

De faller dock i varandras armar när Jenna finner mormor gråtande bland Livs kläder. Mormor ber om förlåtelse och beklagar att Jenna nu bara har henne kvar. Jenna börjar nog inse att hon kommer att behöva sin mormor.

- Tre generationer, dotter, mor och mormor tvingas under stark psykisk press att leva tätt inpå varandra. Tre personer med starka band och en inbördes historia av kärlek, omsorg och opposition. Deras inbördes roller blir oklara och mormor blir i egenskap av äldre den som sätter ordningen. Liv faller in i rollen som barn till sin mamma och Jenna vet inte riktigt vilken plats hon har längre. Fundera över hur mormors närvaro komplicerar tillvaron för Jenna.

- Du är inte min mamma, säger Liv. Mest för sig själv, men kanske också så att mormor ska höra. När Liv inte har orken att ta de fighter som är tonårsmammans roll finns mormor där. Men Jenna går inte med på det. Hur provocerar de varandra? Liv berättar för Jenna hur mormor vid tiden för Jennas födsel först varit negativ till att dottern blivit gravid med någon okänd fransman, men sedan kommit att se på Jenna som det bästa som hänt henne. Hur visar mormor sin kärlek? Kan man förstå hennes agerande och överbeskyddande av barn och barnbarn? Hur tänker ni er att deras fortsatta relation kommer att utvecklas efter Livs död?

Livet och döden

"Om du dör mamma, då tar jag livet av mig." Dikten som skulle handla om kärlek ligger som en liten tillskrynklad lapp i Jennas ficka. Att leva vidare när inte mamma finns kvar känns otänkbart. Jenna vågar inte. Mamma säger att man måste våga även om man inte vågar. "I taket lyser stjärnorna" handlar om väntan på döden. Den onämnbara, ofattbara. Döden som ett abstrakt hot men också en realitet. Om kroppen som försvagas, vissnar och tappar kraft. Livs kala huvud efter starka behandlingar är också själva sinnebilden för cancer och död. Till en början besvärjer Jenna och mamma döden med drömmar om Thai-

land. Om hur snygga de ska vara i bikini. Starka och friska. Mamma ska dricka vin.

Men sjukdomen är starkare. När mormor tror att man kan lura döden genom att äta grönsaker är det hennes sätt att gripa efter halmstrån i en okontrollerbar situation.

- Trots att filmen handlar om livet i skuggan av döden talar man sällan direkt om döden. Bara Ullis säger rakt på sak att Jennas mamma kommer att dö snart. Ändå är döden ständigt närvarande i bilder, känslor och i exempelvis en förebådande ljudslinga av orgelmusik. På vilka outtalande sätt är döden hela tiden närvarande i filmen?

- När döden är ett faktum har Jenna att tampas med sina egna val. Vill hon våga leva vidare? Får man det? Får man vara glad? Egentligen vill hon inte gå på skolavslutningen men när Ullis ringer på och ger henne en krans samlar hon kraft och väljer att gå. Hon betraktar sin spegelbild, tittar på ett foto av Liv, där hon är frisk och ler. I ena hörnet av spegeln sitter dikten. Men hon har ändrat texten. Om du dör mamma, då vill jag leva. För dig. Vilka anledningar ser Jenna att vilja leva? På vilket sätt kan minnet av mamma ge henne kraft?

- I en uppsats skriven på Institutionen för vårdvetenskap och sociologi på Högskolan i Gävle har man studerat bemötande av barn vars föräldrar är döende eller har avlidit. Där beskrivs bland annat hur barns och ungdomars förståelse av döden är relaterade till deras ålder. Barn yngre än fem förstår inte begreppet död alls och tror det är något som inte är oåterkalleligt. Jenna som är i yngre tonåren kanske kan sägas befinna sig mellan två stadier. Efter tolv kan ungdomar förstå och resonera kring döden ungefär som en vuxen. Men de befarar att sorgen ska ställa dem utanför kamratgemenskapen. Därför behövs nära vänner särskilt mycket. Efter tolv inser man att döden gäller alla, även om man just nu känner sig ung stark och vacker. När någon nära dör blir det en påminnelse och ett hot om den egna dödligheten. Ett äldre barn kan också känna skuld om tiden före dödsfallet varit bråkig och uppsplitande. Fundera över hur Jenna i egenskap av tonåring till en ensamstående mor hanterar döden. Vad tror ni är särskilt jobbigt?

Bilder av här och nu

Johanna Thydell vars bok filmen bygger på var bara drygt tjugo år när hon skrev sin självbiografiska berättelse. Med skoltiden i färskt minne kunde hon fånga den tid, miljö och de tankar som rör sig hos en ung person på väg in i vuxenlivet. Filmen har givetvis också velat fånga den tonen. Ett mildt kaos av känslor och händelser ur Jennas perspektiv.

Den rörliga handkameran fångar och kommer nära intima stunder. Som när Jenna granskar sin kropp framför spegeln, dricker, har sex eller när hon kryper ner hos sin mamma. Kameran flyger lätt och luftigt med som en nyfiken betraktare när hon är ute med Ullis på deras otillåtna upptåg. Handlingen pendlar främst mellan hemmet och skolan, där den mesta avgörande dramatiken sker, i korridorer och matsalar. Där ingen vuxen syns till och elevernas egna regler gäller. Replikföringen är realistisk och ganska sparsmakad. Tjat, tjesnack och trevande samtal med killen man är intresserad av.

- Bilderna fokuserar på ansikten, blickar och samtalston. Fundera över hur filmen arbetar med till synes enkla medel för att uppnå något som kan verka enkelt, realism. När kameran vilar på ett ansikte. Hur mycket läser vi själva in i bilden? Lyckas filmen fånga ungas sätt att tala och bete sig? Eller finns det något ni uppfattar som klichémässigt i sättet att beskriva tonåringar? Att göra film för en tonårspublik kräver sitt särskilda gehör för vad de uppfattar som realism. Men är realism alltid nödvändigt? Kan en film som "I taket lyser stjärnorna" likaväl ha en helt annan form? Mer stilistik, i sagoform eller melodramatisk. Om en liknande film hade gjorts i Hollywood med kända skådespelare, hade tonåringarna fått dricka och ha sex på samma sätt?

Att läsa mer

"Bemötande av barn vars föräldrar är döende eller har avlidit." En litteraturstudie av Kristina Löf och Camilla Johnson. En C-uppsats från Institutionen för vårdvetenskap och sociologi-Högskolan i Gävle.

<http://www.uppsatser.se/uppsats/70271b461c/>

Boken "Din bok" som vänder sig till barn med cancersjuka föräldrar går att beställa från:

www.radiumhemmetsforskningfonder.com

Läs på hemsidan eller beställ broschyren "Vad säger jag till barnen?" www.cancerfonden.se

Produktionsuppgifter

Sverige 2009

Producent: Anders Landström

Manus: Linn Gottfridsson

Regi: Lisa Siwe

Foto: Andréas Lennartsson

Klippare: Michal Leszczylowski & Margareta Lagerqvist

Scenograf & kostymör: Helga Bumsch

Maskör: Anna Grönerus, Hanna Elwe, Linda Boije Af Gennäs

Kompositör: Kalle Bäckman

I rollerna

Jenna - Josefine Mattsson

Ullis - Mika Bernsdotter Ahlén

Mamma Liv - Annika Hallin

Mormor Ingrid - Anki Lidén

Sakke - Samuel Haus

Susanna - Judith Rindeskog

Oscar - Charlie Gustafsson

Henke - Marcus Jansson

Carro - Nina Christensen

Ullis mamma - Lena Nilsson

Tekniska uppgifter

Speltid: 89 minuter

Format: Vidfilm 1:1,85

Ljudsystem: Dolby SR-D

Censur: Barntillåten

Svensk premiär: 30 januari 2009

Distribution

SandrewMetronome, Box 5612, 114 86 Stockholm Te31 08-762 17 00, fax 08-23 08 50 www.sandrewmetronome.se

Redaktion: Andreas Hoffsten, Barn & Ungdom, Svenska Filminstitutet, januari 2009